

**ТЕМА № 6. КУЛЬТУРНІ (ГУМАНІТАРНІ) ПРАВА ТА СВОБОДИ
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА
ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

1. Право на освіту
2. Права осіб, які належать до національних меншин, у гуманітарній сфері
3. Свобода творчості. Право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності
4. Право на участь у культурному житті та право користуватися культурною спадщиною України

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Веніславський Ф.В. Зміна концепції юридичної освіти в Україні як передумова реалізації конституційних положень формування громадянського суспільства / Конституція України – основа модернізації держави та суспільства: Матеріали наук. конф. (м. Харків, 21-22 червня 2001 р.) / Упорядники Ю.М. Грошевий, М.І. Панов. – Харків: Право, 2001. – С. 162-165.
2. Демченко Т., Філіпчук І. Українська мова – правові проблеми // Право України. – 1996. – №7. – С.47-50.
3. Закон України «Про вищу освіту». Науково-практичний коментар / За загальною редакцією Кременя В.Г. – К., 2002. – 323 с.
4. Капіца Ю., Ступак С. Авторське право та суміжні права в інформаційному суспільстві // Юридична Україна. – 2006. – №8. – С. 8-11.
5. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Перша щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. – Вид. 2-ге. – Харків: Консум, 2001. – 464 с.
6. Колісник В. Деякі питання реалізації національно-культурних прав особи // Вісник Академії правових наук України. – 2000. – № 3. – С. 41-44.
7. Максимов В. Міжнародно-правова охорона пам'яток і реалізація прав людини у сфері культури // Вісник українського центру прав людини. – 1998. – №1.
8. Максимов С.І. Універсальні і соціокультурні аспекти прав людини в Конституції України / Конституція України – основа модернізації держави та суспільства: Матеріали наук. конф. (м. Харків, 21-22 червня 2001 р.) / Упорядники Ю.М. Грошевий, М.І. Панов. – Харків: Право, 2001. – С. 182-184.
9. Медведь І. Міжнародне співробітництво у сфері вищої юридичної освіти // Право України. – 2006. – №8. – С. 141-143.
10. Пироженко В. Мовної проблеми як такої в Україні немає // Віче. – 2003. – № 4. – С. 50-53.

11. Тимченко Л. Мовна проблема в Україні та права людини // Вісник Університету внутрішніх справ. – Харків, 1999. – Вип. 9.

12. Хуторян Н. Правове регулювання сумісництва наукових та науково-педагогічних посад: парадокси законодавства і практики // Юридична Україна. – 2006. – №8. – С. 4-7.

13. Ярічевська Л.В. Юридична освіта в умовах конституційного процесу реформування правової системи України / Конституція України – основа модернізації держави та суспільства: Матеріали наук. конф. (м. Харків, 21-22 червня 2001 р.) / Упорядники Ю.М. Грошевий, М.І. Панов. – Харків:Право, 2001. – С. 152-154.

ЕТА ЛЕКЦІЇ:

Вивчити юридичний зміст, сутність, теоретичні та практичні аспекти реалізації культурних прав і свобод людини і громадянина в Україні, сформулювати їх роль та призначення в процесі самореалізації особистості. ВСТУП

раво на освіту є одним із головних прав людини в цивілізованому суспільстві. Без належної освіти людина неспроможна сприймати себе як частину суспільства, як вільну постать, неспроможна навіть зрозуміти сутність тих прав і свобод, які гарантує Конституція.

Відповідно до Закону України «Про освіту», *освіта* – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави. Метою освіти є, зокрема, всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.. ПРАВО НА ОСВІТУ

Право кожного на освіту передбачене ст. 53 Конституції України. У цій статті також прямо або через визначення обов'язків держави як гарантій права на освіту уточнюється, що *право на освіту полягає* у тому, що:

- 1) повна загальна середня освіта є обов'язковою;
- 2) громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі;
- 3) дошкільна, повна загальна середня, професійно-технічна, вища освіта в державних і комунальних навчальних закладах є доступними і безоплатними у

тій мірі, в якій це здатна забезпечити держава;

4) держава забезпечує розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання;

5) держава забезпечує надання державних стипендій та пільг учням і студентам;

б) громадянам, які належать до національних меншин, відповідно до закону гарантується право на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних навчальних закладах або через національні культурні товариства.

Законом України «Про освіту» (ст. 3) встановлено право громадян України на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах, яке *забезпечується*, зокрема: розгалуженою мережею закладів освіти; відкритим характером закладів освіти, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина; різними формами навчання – очною, вечірньою, заочною, екстернатом. Крім того, держава здійснює соціальний захист вихованців, учнів, студентів, курсантів, слухачів, стажистів, клінічних ординаторів, аспірантів, докторантів та інших осіб незалежно від форм їх навчання і типів закладів освіти, де вони навчаються, сприяє здобуттю освіти в домашніх умовах.

Для реалізації права на освіту перелічені категорії осіб під час навчання наділені гарантованим державою *правом* на: вибір закладу освіти, форми навчання, освітньо-професійних та індивідуальних програм, позакласних занять; продовження освіти за професією, спеціальністю на основі одержаного освітньо-кваліфікаційного рівня, здобуття додаткової освіти; користування навчальною, науковою, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою закладу освіти, доступ до інформації в усіх галузях знань тощо.

Результати Всеукраїнського перепису населення 2001 р. засвідчили тенденцію до підвищення рівня освіти населення України, зростання кількості осіб, які мають вищу і повну загальну освіту.

Кількість населення, яке на час проведення зазначеного перепису мало

вищу та повну загальну середню освіту, складала 28,9 млн. осіб, що перевищило відповідний показник перепису населення 1989 року на 17,6%.

Ст. 4 Закону України «Про вищу освіту» встановлює, що громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних вищих навчальних закладах на конкурсній основі в межах стандартів вищої освіти, якщо певний освітньо-кваліфікаційний рівень громадянин здобуває вперше. Вони вільні у виборі форми здобуття вищої освіти, вищого навчального закладу, напряму підготовки і спеціальності.

У Законі України «Про професійно-технічну освіту» (ст. 5) зазначено, що громадяни України мають рівні права на здобуття професійно-технічної освіти відповідно до своїх здібностей і нахилів. Обмеження допускаються за медичними та віковими показниками, а також показниками професійної придатності, що визначаються Кабінетом Міністрів України. Але професійно-технічна освіта здобувається громадянином України безоплатно, за рахунок держави, лише у державних і комунальних навчальних закладах.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про загальну середню освіту», доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах забезпечується громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. Крім того, вказані особи мають право на здобуття повної загальної середньої освіти у приватних навчальних закладах.

Законом України «Про позашкільну освіту» (ст. 6) встановлено, що вихованці, учні і слухачі мають право на здобуття позашкільної освіти відповідно до їх здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів. Позашкільна освіта здобувається громадянами у позаурочний та позанавчальний час у центрах позашкільної освіти.

Статтею 61 Закону України «Про освіту» передбачено, що фінансування державних закладів освіти та установ, організацій, підприємств системи освіти здійснюється в основному за рахунок коштів відповідних бюджетів, а також додаткових джерел фінансування. При цьому держава повинна забезпечувати бюджетні асигнування на освіту в розмірі, не меншому десяти відсотків національного доходу, а також валютні асигнування на основну діяльність.

Таким чином, існують необхідні фінансово-правові гарантії для того, щоб кожний громадянин здійснив своє право на освіту.

Але постійне зменшення бюджетних видатків на освіту, яке мало місце в Україні у 1991-2001 рр., стало причиною скорочення існуючих державних закладів освіти, зокрема, дошкільних закладів, шкіл і професійно-технічних закладів, збільшення частини дітей, які не відвідують середню школу, фактичної часткової оплати за рахунок батьків дошкільної і загальної середньої освіти, а також того факту, що лише 35 відсотків випускників середніх шкіл, які бажають продовжити навчання у вузах, мають таку можливість (порівняймо: в Японії вже тепер до 97% громадян у віці від 28 до 35 років мають вищу освіту, а через кілька років планується перехід до обов'язкової вищої освіти). Недостатність фінансування змушує керівників державних закладів освіти запроваджувати плату за навчання, розширювати на шкоду навчальному процесу та якості освіти господарську діяльність, в першу чергу в галузі надання додаткових освітніх послуг (деякі з яких важко назвати додатковими), вимагати від заінтересованих юридичних і фізичних осіб «добровільних» внесків, вчинювати інші протиправні дії. Постійно зростає частка студентів, які навчаються у вузах на контрактній основі. Рівень корупції в системі освіти викликає особливе занепокоєння. Зазначені фактори насправді *обмежують* право людини на освіту, хоча, за Конституцією України, воно може бути тимчасово обмежене тільки в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Однією з правових гарантій права на освіту є встановлена ст. 183 КК України кримінальна відповідальність за незаконну відмову у прийнятті до навчального закладу будь-якої форми власності і за незаконну вимогу оплати за навчання у державних чи комунальних навчальних закладах.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Право на освіту є одним із головних прав людини в цивілізованому суспільстві. Без належної освіти людина неспроможна сприймати себе як частину суспільства, як вільну постать, неспроможна навіть зрозуміти сутність тих прав і свобод, які гарантує Конституція.

Відповідно до Закону України «Про освіту», *освіта* – це основа

інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

II. ПРАВА ОСІБ, ЯКІ НАЛЕЖАТЬ ДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН, У ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ

За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р. особливістю національного складу населення України є його багатонаціональність: на території країни проживають представники понад 130 національностей і народностей. Дані щодо найбільш численних національностей, які мешкають в Україні, наведено нижче.

	К	У % до	
		2	1
українці	3	7	7
росіяни	8	1	2
білоруси	2	0	0
молдавани	2	0	0
кримські татари	2	0	0
болгари	2	0	0
угорці	1	0	0
румун	1	0	0
поляки	1	0	0
євреї	1	0	0
вірмени	9	0	0
греки	9	0	0
татари	7	0	0
	К	У % до	
		2	1
Цигани	4	0	0
Азербайджанці	4	0	0
Грузини	3	0	0
Німці	3	0	0
Гагаузи	3	0	0
інші	1	0	0

І одна з найменших національних меншин в Україні – караїми (близько 1100 чоловік) – також відстоює своє право на самобутність, на вільне використання своєї мови, традицій і культури.

Згідно із Законом України «Про національні меншини в Україні», до *національних меншин* належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

У ст. 11 Конституції України зазначено, зокрема, що держава сприяє розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин. Із цього обов'язку держави випливають і відповідні права національних меншин.

На жаль, Основний Закон України не містить конституційних *гарантій* прав національних меншин на розвиток їх етнічної, культурної та релігійної самобутності. Деякі із цих прав містяться у міжнародних договорах, в яких бере участь Україна.

Права національних меншин та осіб, які до них належать, передбачені Декларацією ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин, Конвенцією СНД про забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин, підписаною, але не ратифікованою Україною, а також Угодою СНД з питань, пов'язаних з поновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів, Угодою між Україною та Республікою Білорусь про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин тощо.

Закон «Про національні меншини в Україні» як *гарантії* прав національних меншин передбачає діяльність у Верховній Раді України, а в разі необхідності – і в місцевих радах, постійних комісій з питань міжнаціональних відносин і дорадчих органів з представників національних меншин, а в місцевих органах державної виконавчої влади – відповідних структурних підрозділів, а також визначає, що у державному бюджеті України передбачаються спеціальні асигнування для потреб національних меншин.

Закон гарантує всім національним меншинам *право* на: національно-культурну автономію; користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної

мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства; розвиток національних культурних традицій; використання національної символіки; відзначення національних свят; сповідування своєї релігії; задоволення потреб у літературі, мистецтві, засобах масової інформації; створення національних культурних і навчальних закладів; сприяння з боку держави у підготовці педагогічних, культурно-просвітницьких та інших національних кадрів.

Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право, відповідно, обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

Держава також гарантує національним меншинам право на збереження життєвого середовища у місцях їх історичного й сучасного розселення. Питання про повернення на територію України представників депортованих народів вирішуються відповідними законодавчими актами та договорами України з іншими державами.

Згідно зі ст. 161 КК України, визнаються злочином умисні дії, спрямовані на розпалювання національної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадянам за ознаками раси, кольору шкіри, етнічного походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, а так само публічні заклики до геноциду і виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів, тягнуть кримінальну відповідальність за ст. 442 КК України.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право, відповідно, обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального

самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

Держава також гарантує національним меншинам право на збереження життєвого середовища у місцях їх історичного й сучасного розселення. Питання про повернення на територію України представників депортованих народів вирішуються відповідними законодавчими актами та договорами України з іншими державами.

ІІІ. СВОБОДА ТВОРЧОСТІ. ПРАВО НА РЕЗУЛЬТАТИ СВОЄЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ, ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зміст свободи творчості і права на результати інтелектуальної, творчої діяльності та їх гарантії визначаються у ст. 54 Конституції України. Відповідно до цієї статті громадянам *гарантуються*:

- 1) свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості;
- 2) захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності;
- 3) право на результати їхньої інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому Конституція забороняє будь-яке використання або поширювання цих результатів без згоди їх власників, за винятками, встановленими законом.

Як впливає із ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», наукова і науково-технічна діяльність є інтелектуальною творчою діяльністю, спрямованою на одержання і використання нових знань.

Цим Законом встановлені певні права вчених, наукових і науково-педагогічних працівників, інших суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності. Так, відповідно до ст. 6 Закону, вчений має *право*, зокрема:

- обирати форми, напрями і засоби наукової і науково-технічної діяльності відповідно до своїх інтересів, творчих можливостей та загальнолюдських цінностей;
- здобувати визнання авторства на наукові і науково-технічні результати своєї діяльності;

- публікувати результати своїх досліджень або оприлюднювати їх іншим способом, у порядку, встановленому законодавством України;
- отримувати, передавати та поширювати наукову інформацію;
- здобувати державне і громадське визнання.

Основами законодавства України про культуру (статті 5-10, 13 та ін.) встановлено, що громадяни у сфері культури мають *право*, зокрема, на:

а) свободу творчості. Творчі працівники мають право на розповсюдження та популяризацію творів літератури та мистецтва, самостійно визначають репертуар і програми, зміст і форми гастрольної, виставочної та іншої діяльності. Забороняється розповсюдження тільки таких творів, які містять заклики до зміни насильницьким шляхом конституційного ладу, пропаганду війни, насилля, жорстокості, расової, національної, релігійної ворожнечі або ненависті, порнографію, підбурювання до вчинення злочинів;

б) вільний вибір будь-якого виду культурної діяльності, засобів і сфер застосування творчих здібностей та самостійне визначення долі своїх творів. Не допускаються втручання у творчий процес, цензура у сфері творчої діяльності (згідно із ст. 15 Конституції України цензура заборонена не тільки у сфері творчої діяльності). Водночас створюються умови для розвитку літературної та художньої критики, інших форм об'єктивної оцінки історико-культурних процесів;

в) здійснення професійної та аматорської діяльності на індивідуальній чи колективній основі, самостійно чи за допомогою будь-яких форм посередництва;

г) створення закладів, підприємств і організацій культури, об'єднання у творчі спілки, національно-культурні товариства, фонди, асоціації, інші громадські об'єднання, які діють у сфері культури;

д) захист інтелектуальної власності. Встановлено, що твори літератури та мистецтва є інтелектуальною власністю їх творців;

з) здобуття спеціальної освіти в галузі культури.

Законом України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» досить детально визначені правовий статус професійних творчих працівників, встановлені правові, соціальні, економічні та організаційні засади

діяльності творчих спілок у галузі культури та мистецтва. Це дало поштовх до створення багатьох творчих спілок, таких, як: Всеукраїнська національна музична спілка; Національна спілка архітекторів України; Національна спілка кінематографістів України; Національна спілка композиторів України;

Національна спілка майстрів народного мистецтва України; Національна спілка письменників України; Національна спілка театральних діячів України; Національна спілка художників України; Спілка дизайнерів України; Спілка журналістів України; Спілка фотохудожників України; Всеукраїнська спілка кобзарів; Національна Ліга українських композиторів; Спілка рекламистів України та інші.

Вказаний Закон надав суттєві правові гарантії свободі творчості, встановивши значні додаткові права і пільги для професійних творчих працівників – право на державне соціальне страхування, пенсійне забезпечення, на отримання державних стипендій, на додаткову жилу площу, на одержання допомоги, доплати до пенсій, права на користування закладами охорони здоров'я відповідних творчих спілок, будинками творчості тощо.

Певна підтримка розвитку культури, літератури, мистецтва, науки здійснюється за допомогою Закону України «Про благодійність та благодійні організації».

Законом України «Про власність» передбачено, що *об'єктами права інтелектуальної власності* є твори науки, літератури та мистецтва, відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, знаки для товарів і послуг, результати науково-дослідних робіт та будь-які інші результати інтелектуальної праці (топографії інтегральних мікросхем, комп'ютерні програми та бази даних, «ноу-хау»), навіть такі, які не є результатами творчості, але становлять значну виробничу, комерційну цінність.

Право на інтелектуальну власність має двоїсте значення, оскільки передбачає наявність як майнових, так і особистих прав.

Відповідно до ЦК України, законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і

послуг», «Про науку і науково-технічну діяльність», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» та ін., охороняються особисті (немайнові) і майнові права: авторів та їх правонаступників, пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва (авторське право), і права виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (суміжні права); авторів раціоналізаторських пропозицій та їх спадкоємців; винахідників, які створили винахід чи корисну модель, та їх правонаступників; авторів промислових зразків (результатів творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання) та їх правонаступників; власників свідоцтв про право на знак для товарів і послуг; авторів сорту і власників патентів на сорти рослин; авторів топографій інтегральних мікросхем тощо.

До творів, що охороняються авторським правом, як впливає зі ст. 8 Закону «Про авторське право і суміжні права», належать як обнародовані, так і необнародовані твори у галузі науки, літератури і мистецтва, а саме: літературні письмові твори белетристичного, наукового, технічного або практичного характеру (книги, брошури, статті тощо); виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори; музичні твори; драматичні, хореографічні твори, пантоміми тощо; аудіовізуальні твори; скульптури, картини, малюнки, гравюри, інші твори образотворчого мистецтва; твори архітектури; фотографії та ін.

Відповідно до статей 14 і 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», авторові належать такі *особисті (немайнові) права*:

- а) вимагати визнання свого авторства;
- б) забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом;
- в) вибирати псевдонім, зазначати і вимагати зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі і його примірниках та під час будь-якого його публічного використання;
- г) вимагати збереження цілісності твору і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору або будь-якому іншому

посяганню на твір, що може зашкодити честі і репутації автора.

До *майнових прав* автора або іншої особи, яка має авторське право, належать:

а) виключне право на використання твору, яке дозволяє йому використовувати твір у будь-якій формі і будь-яким способом;

б) виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами. Це право передбачає можливість дозволяти або забороняти: відтворення творів; публічне виконання і публічне сповіщення творів; публічну демонстрацію і публічний показ; розповсюдження творів; здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат; імпорт примірників творів тощо.

Крім цивільно-правової відповідальності за порушення права інтелектуальної власності, яка встановлена ЦК України і переліченими вище законами, КК України також передбачає кримінальну відповідальність за: порушення авторського права і суміжних прав (ст. 176), порушення прав на об'єкти промислової власності (ст. 177), незаконне використання товарного знака (ст. 229), розголошення комерційної таємниці (ст. 232) тощо.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Зміст свободи творчості і права на результати інтелектуальної, творчої діяльності та їх гарантії визначаються у ст. 54 Конституції України. Відповідно до цієї статті громадянам гарантуються: свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості; захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; право на результати їхньої інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому Конституція забороняє будь-яке використання або поширювання цих результатів без згоди їх власників, за винятками, встановленими законом.

IV. ПРАВО НА УЧАСТЬ У КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ ТА ПРАВО КОРИСТУВАТИСЯ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ УКРАЇНИ

Ці права впливають із частин 4 і 5 ст. 54 Конституції України, згідно з якими культурна спадщина охороняється законом, а держава забезпечує

збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами, а також із ст. 41 Конституції України, згідно з якою громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону. Згідно ж із Законом України «Про власність», у державній чи комунальній власності можуть перебувати і об'єкти, що становлять культурну цінність.

Як зазначено у ст. 16 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на участь у культурному житті.

Основи законодавства України про культуру (статті 2, 5, 7, 8 та ін.) передбачають у сфері культури право громадян на:

а) збереження і розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв;

б) доступ до культурних цінностей – об'єктів матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина.

Зазначені права, відповідно до ст. 14 Основ, *гарантуються* тим, що держава:

- дбає про збереження і використання культурних цінностей, що знаходяться на території України чи за її межами;
- забезпечує охорону пам'яток історії та культури України, захист історичного середовища, схоронність музейного, бібліотечного і архівного фондів;

- сприяє розвитку мережі державних, громадських і приватних музеїв, бібліотек, формуванню їх фондів;

- створює умови для збереження і розвитку народної культури, сприяє відродженню осередків традиційної народної творчості, художніх промислів і ремесел, створенню музеїв народної творчості та побуту, шкіл народного мистецтва, фольклорно-етнографічних ансамблів, забезпечує їх організаційну і фінансову підтримку;

- гарантує вільний доступ до пам'яток історії та культури, музейних, бібліотечних і архівних фондів. Обмеження такого доступу зумовлюється лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством;

- забезпечує окремим соціальним групам громадян (дітям дошкільного віку, учням, студентам, пенсіонерам та інвалідам) доступ до культурних цінностей на пільгових умовах;

- створює умови для розвитку культур усіх національних меншин, які проживають на території України, сприяє прилученню їх до спільного процесу творення культурних цінностей.

З метою створення умов для вільного користування громадянами культурною спадщиною України держава, відповідно до статей 4, 14 Закону України «Про охорону культурної спадщини», заносить усі її об'єкти (археологічні, історичні, монументального мистецтва, архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва і ландшафтні) до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, визначає порядок здійснення права власності на об'єкти культурної спадщини, режим їх утримання та використання, надання їх у користування, їх консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації і ремонту, визначає заходи щодо охорони пам'яток, забороняє діяльність, яка створює їм загрозу, здійснює інші необхідні заходи. Так, Перелік пам'яток історії, монументального мистецтва та археології національного значення, які заносяться до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, який налічує понад 600 об'єктів в усіх областях України,

затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. № 1761.

Статтею 4 Закону України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» визначено, що поверненню в Україну підлягають: культурні цінності, незаконно вивезені з території України; культурні цінності, евакуйовані з території України під час війн та збройних конфліктів і не повернуті назад; культурні цінності, тимчасово вивезені з території України і не повернуті в Україну. Культурні цінності, що перебувають за межами України на законних підставах, можуть бути повернуті шляхом укладення договору купівлі-продажу з власником культурних цінностей, обміну їх на взаємовигідних засадах або отримання в дарунок.

Слід також зазначити, що КК України передбачено кримінальну відповідальність за: пошкодження релігійних споруд чи культових будинків, незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь (статті 178 і 179), нищення, руйнування чи псування пам'яток історії або культури (ст. 298).

ВИСНОВКИ ДО ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ

Отже, основи законодавства України про культуру (статті 2, 5, 7, 8 та ін.) передбачають у сфері культури право громадян на:

а) збереження і розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв;

б) доступ до культурних цінностей – об'єктів матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. Зміст свободи творчості і права на результати інтелектуальної, творчої діяльності та їх гарантії визначаються у ст. 54 Конституції України. Відповідно до цієї статті громадянам гарантуються: свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості; захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності; право на результати їхньої інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому Конституція забороняє будь-яке використання або поширювання цих результатів без згоди їх власників, за винятками, встановленими законом.

2. Право на освіту є одним із головних прав людини в цивілізованому суспільстві. Без належної освіти людина неспроможна сприймати себе як частину суспільства, як вільну постать, неспроможна навіть зрозуміти сутність тих прав і свобод, які гарантує Конституція.

3. Відповідно до Закону України «Про освіту», *освіта* – це основа інтелектуального, культурного, духовного, соціального, економічного розвитку суспільства і держави.

4. Громадяни України, які належать до національних меншин, мають право, відповідно, обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях.

5. Держава також гарантує національним меншинам право на збереження життєвого середовища у місцях їх історичного й сучасного розселення. Питання про повернення на територію України представників депортованих народів вирішуються відповідними законодавчими актами та договорами України з іншими державами.

6. Основи законодавства України про культуру (статті 2, 5, 7, 8 та ін.) передбачають у сфері культури право громадян на:

а) збереження і розвиток національно-культурної самобутності, народних традицій та звичаїв;

б) доступ до культурних цінностей – об'єктів матеріальної і духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, усіх видів культурних послуг та культурної діяльності для кожного громадянина.